

Ἐκδόθηκαν ἀπὸ τὸ «Βασιλικὸν Ἐθνικὸν Ἰνδρυμα» τὰ κείμενα τῆς Συνάντησης τῶν Ἀθηνῶν, σ' ἓνα τόμο 220 σελίδων περίπου. Ὁ τόμος περιλαμβάνει τὶς προσφωνήσεις τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ καθ. Θεοδωρακόπουλου, καθὼς καὶ τὶς ὁμιλίες τῶν Adrian, Finley, Heisenberg, Tiselius, Yukawa καὶ Θεοδωρακόπουλου. Ἡ ἔκδοσις τοῦ ὑλικοῦ δίνει τὴν εὐκαιρία γιὰ μιὰ ἀντικειμενικότερη ἐκτίμησιν τοῦ νέου θεσμοῦ.

**

Στὴν ἐποχὴ μας οἱ ἐπιστημονικὲς καὶ οἱ τεχνικὲς γνώσεις αὐξάνονται μὲ ἰλιγγιώδη ρυθμὸν. Ἡ ἐπιστημονικοτεχνικὴ πρόοδος μαζί μὲ τὶς κοινωνικὲς ἀλλαγὰς καὶ τὶς ἐπαναστάσεις ποὺ συγκλονίζουν τὸν κόσμον, θέτουν ἀδιάκοπα νέα ὄντολογικά, γνωσιοθεωρητικὰ καὶ ἠθικὰ προβλήματα. Θέτουν ὑπὸ ἀμφισβήτηση καὶ ἐπανεξέτασιν προβλήματα ποὺ κάποτε θεωροῦνταν λυμένα ὀριστικὰ. Τέλος, θέτουν στὸ σύνολό του τὸ πρόβλημα τῆς πορείας καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς ἀνθρωπότητος. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐποχὴ μας, μεταβατικὴ καὶ ἐπαναστατικὴ, ζητᾷ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλῃ, τὴν ἐπικοινωνία καὶ τὸ διάλογον.

Ἡ Ἀθήνα, πόλις μὲ ἱστορία χιλιετηρίδων, τόπος ὅπου γιὰ πρώτη φορὰ ὁ λόγος ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τὸ θαμπὸ περίβλημα τοῦ μύθου, πόλις μὲ νεώτερον πνευματικὸν καὶ δημοκρατικὸν ἀγῶνα, προσφέρεται κάπως ἰδιαίτερα σὰν κέντρο ὅπου θὰ μπορούσε νὰ διεξαχθεῖ ἓνας διάλογος πᾶνω στὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας. «Αἱ Ἀθηναίαι», τονίζει ὁ καθ. Θεοδωρακόπουλος, «ὡς γενέτειρα πόλις τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν διαλόγων, προσφέρεται πράγματι περισσότερο πάσης ἄλλης πόλεως, καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ καταστήσῃ σὺν τῷ χρόνῳ ὁ τόπος συναντήσεως διαφόρων ἐκπροσώπων τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἐπιστήμης, καὶ νὰ γίνῃ ἡ πόλις τοῦ διαλόγου μεταξύ των». Ὡς πρὸς αὐτὸ ὁ κ. Θεοδωρακόπουλος δὲν ἔχει ἄδικο.

**

Καὶ τώρα τίθεται τὸ ἐρώτημα: Ὅπως ὀργανώθηκε ἡ Συνάντησις τῶν Ἀθηνῶν, ἀναποκρίθηκε στὶς ἀπαιτήσεις τοῦ διαλόγου; Ἡ ἀπάντησις στὸ βασικὸ αὐτὸ ἐρώτημα εἶναι ἀρνητικὴ, γιὰ τοὺς ἐξῆς δυὸ λόγους:

1. Ὁ διάλογος προϋποθέτει θέμα πᾶνω στὸ ὁποῖο θὰ διεξαχθεῖ. Ὅταν δὲν ὑπάρχει κοινὸ θέμα, δὲν ἔχουμε διάλογον, ἀλλὰ παράλληλους μονόλογους. Στὴ Συνάντησις τῶν Ἀθηνῶν ἀκούσθηκαν μιὰ σειρά ἐνδιαφέροντες μονόλογοι. Ὁ Adrian ἐξέτασε τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων ὕλης καὶ πνεύματος, ὁ Finley τὸ κλασσικὸ στοιχεῖον, ὁ Heisen-

berg ἐπεχείρησε νὰ φωτίσει τὸ πρόβλημα τῆς ὕλης μὲ βάση τὶς κατακτήσεις τῆς σύγχρονης φυσικῆς, ὁ Tiselius ἀσχολήθηκε μὲ τὰ προβλήματα τῆς ἐπιστήμης τῆς ἐποχῆς μας σὲ συνάρτησιν μὲ τὰ προβλήματα ποὺ ἀντιμετωπίζει ἡ ἀνθρωπότης, ὁ μεγάλος Ἰάπωνας φυσικὸς Yukawa μίλησε γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς ἐποπτείας καὶ τῆς ἀφαίρεσιν στὴ σύγχρονῃ ἐπιστημονικῇ σκέψῃ καὶ τέλος ὁ κ. Θεοδωρακόπουλος γιὰ τὴν προσφορὰ τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου καὶ τῆς ἑλληνικῆς τέχνης στὴν οἰκουμένη. Ἔτσι, στὴ Συνάντησις μίλησαν διακεκριμένοι ἄνδρες, εἰπώθηκαν βαθυστόχαστα ἢ ἐνδιαφέροντα πράγματα, ἀλλὰ διάλογος δὲ γενήθηκε. Βέβαια, ὅλοι οἱ ὁμιλητὲς ἀναφέρθηκαν στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα καὶ οἱ ἀνταύγειες τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ πνεύματος χρωμάτιζαν τοὺς λόγους τους, ὡστόσο τὸ στοιχεῖον τοῦτο, μόνον του, δὲ δημιουργοῦσε ἐνότητα, δὲν ἐκπληροῦσε τὶς προϋποθέσεις τοῦ διαλόγου. Κοινὸν στοιχεῖον ἐπίσης ὑπῆρξε τὸ γεγονός ὅτι ἡ ματιὰ ὄλων τῶν ὁμιλητῶν ἦταν στραμμένη στὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας, ἀλλὰ καὶ τούτῃ ἡ κατεύθυνσις δὲν εἶναι συνθήκη ἐπαρκῆς γιὰ τὴν γέννησιν διαλόγου.

2. Ἡ ἐποχὴ μας, ἐποχὴ πρωτοφανῶν σὲ ἔκτασιν καὶ σὲ βάθος συγκρούσεων, χαρακτηρίζεται στὴν περιοχὴ τοῦ πνεύματος ἀπὸ τὴν πάλη δύο, βασικῶν ρευμάτων: ἀπὸ τὴν μιὰ τοῦ διαλεκτικοῦ ὕλισμου κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη τῶν διαφόρων σχολῶν τῆς ἀστικῆς φιλοσοφίας. Διάλογος χωρὶς συμμετοχὴ ἐκπροσώπων καὶ ἀπὸ τὴν μιὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη περιοχὴ δὲ νοεῖται. Κι' ὁμοίως, στὴ Συνάντησις τῶν Ἀθηνῶν, ποὺ θέλει νὰ εἶναι διάλογος, δὲν κλήθηκαν ἐκπρόσωποι τῆς ὕλιστικῆς σκέψεως. Κι' ὅχι μόνον αὐτό. Στὴ συνάντησις πήραν μέρος στοχαστὲς ποὺ οἱ πεποιοθήσεις τους ἀνήκουν σὲ μιὰ μόνον περιοχὴ τῆς ἀστικῆς σκέψεως: ἀρχίζουν ἀπὸ ἓνα μετριοπαθὲς θετικισμὸν καὶ φτάνουν ὡς τὸν ἐπιστημονικοφανῆ ἰδεαλισμὸν. Ἄν ὑπῆρξε κάποια ἐνότητα στὴ Συνάντησις, ἴσως εἶναι ἡ ἐνότητα τοῦ πνευματικοῦ χώρου ὅπου κινήθηκαν οἱ ὁμιλητὲς. Πῶς ὁμοίως θὰ γίνῃ διάλογος ὅταν ἀπουσιάζει τὸ μεγάλο ρεῦμα τοῦ μαρξισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπαρξιστικὴ σκέψις καὶ ἄλλα ρεύματα τῆς σύγχρονης ἀστικῆς φιλοσοφίας; Ἄλλη διάκρισις ποὺ περιορίζει τὸ πεδῖον τῆς Συνάντησεως, εἶναι ὁ ἀποκλεισμὸς ὅχι μόνον τῶν μαρξιστῶν τῆς Δύσεως, ἀλλὰ καὶ ὁποιοῦδήποτε στοχαστῆ ἀπὸ τὶς σοσιαλιστικὲς χώρες. Ἄλλὰ ἔτσι τὸ περιεχόμενον τοῦ θεσμοῦ δὲν περικόπτεται κατὰ τὸ ἥμισυ. Περικόπτεται κατὰ τὰ τρία τέταρτα.

**

Ἀποτέλεσμα τῆς μονόπλευρης ἐπιλογῆς

τῶν ὁμιλητῶν ἦταν ἓνας προβληματισμὸς ποὺ ὅσο καὶ νὰ εἶχε ὑψηλὲς στιγμὲς, ἦταν γενικὰ ἀναιμικὸς καὶ ἀνώδυνος. Ὁ λόρδος Adrian (βραβεῖο Νόμπελ, 1932) ἐξέτασε τὸ πρόβλημα τῆς σχέσης ὕλης καὶ πνεύματος, βασικὰ ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ φυσιολόγου. Περίγραψε ὠραῖες πειραματικὲς ἐπιτεύξεις. Ἔθεσε, ἀλλὰ δὲν ἀπάντησε στὸ βασικὸ πρόβλημα τῆς φιλοσοφίας. Ἡ θετικιστικὴ χροιά τοῦ στοχασμοῦ του, τὸν περιορίζε πρὸς πολὺ στὸ «δεδομένο». Ὁ καθηγητὴς Finley ἐξετάζοντας τὸ κλασσικὸ στοιχεῖο διατύπωσε λαμπρὲς σκέψεις καὶ ἔκανε διεισδυτικὲς παρατηρήσεις. Ὡστόσο τὰ φαινόμενα τοῦ ἀρχαίου κόσμου τὰ ἀντιμετώπισε καθεαυτὰ, ἀποσπασμένα ἀπὸ τὸ κοινωνικοπολιτικὸ καὶ τὸ οἰκονομικὸ τους ὑπόβαθρο. Μὰ ἔτσι τὸ ἀρχαῖο πνεῦμα οὔτε ἀξιολογεῖται σωστά, οὔτε ἡ γένεσή του ἐρμηνεύεται — μένει μιὰ ἐξαίσια καὶ ἀνεπανάληπτη λάμψη τῆς μεγαλοφυΐας ἐνὸς λαοῦ. Ὁ μέγας φυσικὸς Heisenberg, ξαναγυρνώντας γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ στὸ ἀγαπημένο του θέμα γιὰ τὴ φύση τοῦ ὑλικοῦ κόσμου, κήρυξε ἓνα μετριοπαθὴ ἰδεαλισμὸ καὶ ἔκανε μιὰ προσπάθεια νὰ ἐξομοιώσει τὶς ὀντότητες τῆς μικροφυσικῆς μὲ τὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν τοῦ Πλάτωνα. Ἀλλὰ μιὰ τέτοια ἀπόπειρα, μαζὶ μὲ ἀπόψεις ὅτι «μερικὰ ἀπὸ τὰ παλαιὰ προβλήματα ἔχουν τώρα προσφάτως εὐρεῖ μίαν καθαρὰν καὶ ὀριστικὴν λύσιν», ἀπόψεις ἐνεργητιστικὲς σχετικὰ μὲ τὴ «θεμελιώδη» οὐσία τοῦ κόσμου κλπ., οὔτε πείθουν, οὔτε βρίσκονται σὲ συμφωνία μὲ τὸ πνεῦμα τῆς νεώτερης φυσικῆς ποὺ τόσα ὀφείλει στὸν Heisenberg. Ὁ καθηγητὴς Tiselius (πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς Νόμπελ γιὰ τὴ χημεία), ἀναπτύσσοντας τὸ θέμα «Ἴσορροπία καὶ ἔλλειψη ἰσορροπίας εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν πρόοδον», ἔθεσε προβλήματα ποὺ ἀφοροῦν τὴν ὀργάνωση τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρευνας στὴν ἐποχὴ μας, ἔχοντας πάντα σὰ στόχον τὴν ἐξυπηρέτηση τῆς σύγχρονης ἀνθρωπότητας. Ὡστόσο ἡ φιλοσοφία του, στερημένη ἀπὸ τὸ κλειδί ποὺ ἀνοίγει τὶς πόρτες στὸ σύγχρονο στοχασμὸ, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν κατανόηση τῆς ταξικῆς ὑφῆς τῶν σημερινῶν προβλημάτων, δὲν τὸν βοήθησε νὰ χαράξει κάποιον δρόμον μέσα ἀπὸ τὸ λαβύρινθο τῶν προβλημάτων. Ἡ ὁμιλία τοῦ Ἰάπωνά φυσικοῦ Yukawa (βραβεῖο Νόμπελ), χαρακτηρίζεται ἀπὸ μιὰ ρασιοναλιστικὴ καὶ ρομαντικὴ διάθεση.

**

Θὰ θέλαμε νὰ ἀσχοληθοῦμε κάπως περισσότερο μὲ τὶς ἀπόψεις τοῦ καθηγητῆ Θεοδωρακόπουλου, τοῦ μόνου Ἑλληνα ὁμιλητῆ. Ὁ κ. Θεοδωρακόπουλος γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ προσπάθησε νὰ ταιριάξει τὴν ἱστορικὴ πρα-

γματικότητα στὴν προκρούστεια κλίνη τοῦ ἰδεαλιστικοῦ του πιστεύω. Δὲ διδάχτηκε ἀπὸ τὴ διακριτικότητα ἔστω τῶν ἄλλων ὁμιλητῶν καὶ θέλησε γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ νὰ διακηρύξει τὸ φανατισμὸ του. Μόχθησε σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ὁμιλίας του νὰ μᾶς πείσει γιὰ τὴν ἀντίθεση ποὺ χωρίζει τὴν Ἑλληνικὴ - Εὐρωπαϊκὴ ἀπὸ τὴν Ἀσιατικὴ παράδοση, ξεχνώντας μαζὶ μὲ τ' ἄλλα πὼς οἱ πιὸ πολλές ρίζες τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ πολιτισμοῦ βρίσκονται στὴ Μέση Ἀνατολὴ καὶ στὴν Αἴγυπτον. Τὶς διαφορὲς τῶν πολιτισμῶν ὁ κ. Θ. τὶς μετέτρεψε σὲ ἀπολυτοποιημένες ἀντιθέσεις: ἀπὸ δῶ ἡ Εὐρώπη τοῦ Λόγου καὶ τῆς Δημοκρατίας, ἀπὸ κεῖ ἡ Ἀσία τοῦ Μύθου καὶ τοῦ Δεσποτισμοῦ. Ἀπολυτοποίησε καὶ ἐξωραΐισε τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ Δημοκρατία, σκεπάζοντας τὸ ταξικὸ περιεχόμενο — ἄρα καὶ τὴ στενότητα καὶ τὴν ἀπανθρωπιά της. Ἔκανε μιὰ ἰδεαλιστικὴ ἀνάλυση τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς βυζαντινῆς τέχνης, ἔξω ἀπὸ τὰ κοινωνικά τους πλαίσια. Χωρὶς νὰ βλέπει τὶς αἰτίες τῶν σημερινῶν συγκρούσεων, κήρυξε τὴ συνεννόηση τῶν λαῶν μέσω τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Καὶ βέβαια διατύπωσε τὸ φόβον μήπως οἱ ΝεοἝλληνες μετατραποῦν σὲ μάζα καὶ κατέληξε ὅπως πάντα στὸ «μεταφυσικὸ ἔρεισμα τῆς ζωῆς». Ἔτσι ὁ κ. Θ. φάνηκε «βασιλικότερος τοῦ βασιλέως».

**

Περιοριστήκαμε στὶς σύντομες τοῦτες παρατηρήσεις, γιὰ τὸ σκοπὸν μας δὲν ἦταν ἡ λεπτομερειακὴ ἀνάλυση καὶ κριτικὴ τῶν ὁμιλιῶν τῆς Συνάντησης. Θελήσαμε μὲ τὶς παρατηρήσεις αὐτὲς νὰ θεμελιώσουμε ἓνα συμπέρασμα: ὅτι ἡ Συνάντηση τῶν Ἀθηνῶν δεστάθηκε ἓνας διάλογος στὴν ὑπηρεσία τῆς ἀλήθειας, ἀλλὰ ἓνας μονόλογος στὴν ὑπηρεσία τῶν συντηρητικῶν ἰδεῶν. Κι' ὅμως μπορεῖ νὰ ἀποβεῖ ἓνας ὠραῖος θεσμός, μὲ διεθνή ἀκτινοβολία καὶ σημασία. Ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνει κάτι τέτοιο χρειάζεται: 1) Νὰ καθορίζεται τὸ θέμα κάθε Συνάντησης. 2) Νὰ καλοῦνται ἀντιπρόσωποι ἀπ' ὅλα τὰ σύγχρονα πνευματικὰ ρεύματα. 3) Νὰ καλοῦνται ἐκπρόσωποι τόσο τοῦ Δυτικοῦ, ὅσο καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ κόσμου. 4) Ἡ συμμετοχὴ νὰ εἶναι γενικὰ μεγαλύτερη. 5) Μετὰ ἀπὸ κάθε ὁμιλία νὰ ἐπακολουθεῖ συζήτηση, καὶ 6) Μὲ κατάλληλη προετοιμασία νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ συμμετοχὴ τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τῆς χώρας μας καὶ τοῦ κοινοῦ, ὥστε ὁ προβληματισμὸς τῆς Συνάντησης νὰ μὴν ἀποτελεῖ ὑπόθεση ὀλίγων ἐκλεκτῶν. Ἡ ἐποχὴ γιὰ τὴ δεύτερη Συνάντηση πλησιάζει. Θὰ θελήσει ἄραγε τὸ «Βασιλικὸν Ἑθνικὸν Ἰδρυμα» νὰ δώσει ζωὴ σ' ἓνα θεσμό, ποὺ μπορεῖ νὰ γίνει ζωντανὸς καὶ χρήσιμος;